

บทบาทนักวิจัยท้องถิ่นต่อการพัฒนาศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา

นางปิยะพร พิทักษ์ตันสกุล¹, นางสุนีย์ ศรีช่วย,²
นายบุญมา พันธุ์แสน³ และ นายประพจน์ ภูทองคำ⁴
¹มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ²โรงเรียนบ้านพุเตย
³บ้านพุเตย และ⁴บริษัท วัชชค็อก จำกัด

“ดิฉันเป็นครูทางสายสังคมศาสตร์ไม่มีความสนใจทางด้านวิทยาศาสตร์เลย แต่พอมีโครงการที่เข้ามา มี อจ.วิสุทธิ มาจุดประกาย จากที่เข้าป่าไม่เคยจดบันทึกอะไรเลย เดี่ยวนี้ชวนนักเรียนเข้าป่าจดบันทึก ข้อมูลเก็บไว้จนเต็มห้อง” - สุนีย์ ศรีช่วย-

ประพจน์ ภูทองคำ : การเสวนานี้เน้นเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะจะพูดถึงบทบาทของนักวิจัยท้องถิ่นต่อการพัฒนาศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา โดยใช้ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตย ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นกรณีศึกษา เรียนถามอาจารย์ปิยะพรว่าศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตย มีความเป็นมาอย่างไร และทำไมถึงเลือกดำเนินงานในพื้นที่ดังกล่าว

ปิยะพร พิทักษ์ตันสกุล : การดำเนินงานของศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยมีโครงการ BRT เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ สาเหตุที่เลือกพื้นที่ดังกล่าวเพราะเมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งเน้นให้มีการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติ และพิจารณาจากการที่เคยสำรวจพื้นที่หลายแห่งในจังหวัดกาญจนบุรีแล้วนำมาเปรียบเทียบดู พบว่าพื้นที่ป่าชุมชนบ้านพุเตยเหมาะสำหรับการจัดตั้งเป็นศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษามากที่สุด เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวอยู่ใกล้กับโรงเรียนในท้องถิ่น มีความหลากหลายทางชีวภาพที่น่าสนใจ และมีระบบนิเวศที่โดดเด่นถึง 3 แบบ คือ ระบบนิเวศป่าพุ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภาคตะวันตก ระบบนิเวศป่าเต็งรัง และระบบนิเวศป่าเบญจพรรณ แม้ว่าจะเป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่มีเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ และยังไม่ได้ประกาศจัดตั้งเป็นป่าชุมชนอย่างชัดเจน แต่ปัจจุบันชุมชนก็ช่วยกันดูแลรักษาเป็นอย่างดี

ประพจน์ ภูทองคำ : อยากให้อาจารย์ปิยะพรช่วยอธิบายว่า “พุ” และ “พรุ” แตกต่างกันอย่างไรร

ปิยะพร พิทักษ์ตันสกุล : นักวิจัยหลายท่านที่เคยทำงานในพื้นที่ทองผาภูมิตะวันตกคงจะรู้จักดีเกี่ยวกับ “พุ” ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ มีน้ำท่วมขังตลอดทั้งปี และมีน้ำผุดขึ้นจากพื้นดิน แตกต่างจาก “พรุ” ที่พบทางภาคใต้ซึ่งเกิดในที่ราบลุ่มมีน้ำ

จิตท่วมขังตลอดทั้งปี โดยมากมักเกิดจากการตื่นเขินตามชายฝั่งทะเลและเกิดจากการตื่นเขินของแอ่งยุบของหินปูน

ประพจน์ ภูทองคำ : อาจารย์ปิยะพรเคยทำงานในพื้นที่ที่เคยมาก่อนหรือไม่

ปิยะพร พัทธ์ตันสกุล : ก่อนที่จะเข้ามาทำวิจัยและพัฒนาศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตย เคยทำเวทีชาวบ้านในพื้นที่แห่งนี้มาก่อนซึ่งร่วมกับคณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เพราะว่าชุมชนต้องการให้ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีเข้ามามีส่วนในการจัดการทรัพยากรและให้ความรู้แก่ชุมชนตอนนั้นก็พบหน้ามา แต่ยังไม่ได้ทำงานร่วมกัน และยังไม่ทราบว่าท่านเป็นผู้รู้ท้องถิ่นที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรและพรรณไม้เป็นอย่างดี

ประพจน์ ภูทองคำ : ช่วงแรกที่อาจารย์ปิยะพรเข้ามาทำงานในพื้นที่น่าจะคิดอย่างไรบ้าง หรือเวลานักวิจัยจากข้างนอกเข้ามาในพื้นที่หน้าบุญมา รู้สึกอย่างไรบ้าง

บุญมา พันธุ์แสน : ช่วงแรกที่อาจารย์ปิยะพรเข้ามาในพื้นที่ก็สงสัยว่าจะมาทำอะไร พอได้พูดคุยกันก็รู้สึกว่าคุณเป็นคนที่มีอัธยาศัยดี พูดคุยเข้าใจง่าย รับผิดชอบความคิดเห็นของชาวบ้าน ผมเคยพบนักวิชาการจากภายนอกที่เข้ามาในพื้นที่ ซึ่งเขาเป็นคนที่ไม่ค่อยรับฟังเรื่องความรู้ของชาวบ้าน เวลาเดินป่าด้วยกันผมแทบจะไม่ต้องเล่าอะไรให้เขาฟังเพราะเขาพูดเหมือนกับว่ารู้หมดแล้ว ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ผมคิดว่ามันจะไม่เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

เรื่องความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ผมค่อนข้างมีความถนัดเรื่องสมุนไพร ซึ่งสมุนไพรในป่าพุเตยจะพบทั้งในเขตป่าพุ่ม ป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณ เช่น กระเจียว กระชายดำ ม้าฮ่อ มหากำลัง และมีสมุนไพรชนิดหนึ่งที่ตอนนี้กำลังทำรายได้ให้กับชุมชนคือ โปรงฟ้า ซึ่งมีสรรพคุณแก้ไอ แก้เจ็บคอ สามารถเด็ดใบนำมาทำความสะอาดแล้วเคี้ยวกินได้ มีรสชาติ

หวานซ่า คล้ายลูกอมแอสกี ปัจจุบันชาวบ้านกำลังปลูกขยายพันธุ์เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม

ประพจน์ ภูทองคำ : ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยมีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานอย่างไรบ้าง

ปิยะพร พัทธ์ตันสกุล : ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยมีการดำเนินงานมาเป็นระยะเวลา 2 ปี และจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ามีจุดที่ต้องพัฒนาอีกหลายอย่าง หลังการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างคณะทีมงานดำเนินการและทีมที่ปรึกษาทางวิชาการ (โครงการ BRT) มีข้อคิดเห็นตรงกัน คือ น่าจะมีการพัฒนาศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งในการพัฒนาต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น คณะทำงาน, การบริหารจัดการที่ดีทั้งเรื่องการทำงานในพื้นที่และการประสานงาน, การดูแลและพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ, การออกแบบและพัฒนากิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งความปลอดภัยในการเข้าใช้พื้นที่ด้วย

สิ่งหนึ่งที่จะทำให้เด็ก ๆ เรียนรู้ได้ดี คือ ต้องมีสื่อการเรียนรู้ ซึ่งที่ผ่านมาทางศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยได้ใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นสื่อในการเรียนรู้ ซึ่งในเส้นทางเด็ก ๆ จะได้เรียนรู้ตามความสนใจ และได้เรียนรู้ผ่านคู่มือที่ออกแบบไว้ โดยคู่มือฉบับนี้มีผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมออกแบบด้วย รวมทั้งได้เรียนรู้จากผู้ท้องถิ่นซึ่งจะถ่ายทอดองค์ความรู้ในพื้นที่ธรรมชาติหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็ก ถือว่าศูนย์พุเตยโชคดีมากที่มีผู้ท้องถิ่นคอยมาให้ความรู้แก่เด็ก ๆ อยู่เป็นประจำ คือ นำสมเกียรติ และนำบุญมา นอกจากนี้ทางโรงเรียนบ้านพุเตยยังมีคณะที่มงานครูซึ่งคอยช่วยดูแลศูนย์แห่งนี้ด้วย

โครงการ BRT ได้เล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนาบุคลากรของศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยและเห็นความสำคัญในการรวบรวมองค์ความรู้เพื่อนำมา

จัดทำเป็นฐานข้อมูลสำหรับการพัฒนาและการนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ในอนาคต จึงได้สนับสนุนให้มีการทำวิจัยท้องถิ่นเรื่องการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตย โดยทีมงานวิจัยประกอบด้วย ผู้รู้ท้องถิ่น คณะครูโรงเรียนบ้านพุเตย และคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ซึ่งผู้รู้ท้องถิ่นจะต้องเป็นผู้ให้ข้อมูลและความรู้ต่างๆ คณะครูต้องคอยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในส่วนของการบินที่กข้อมูลและการบันทึกภาพ คณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและคอยดูแลให้คำปรึกษา

การดำเนินงานของศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตย ในช่วงแรกได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยได้ให้งบประมาณในการจัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยขึ้นมาในเบื้องต้น และต่อมาทางทีมงานดำเนินการและทางโครงการ BRT เห็นว่าน่าจะมีการพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ที่มองว่าในอนาคตข้างหน้าศูนย์แห่งนี้ น่าจะเป็นศูนย์ต้นแบบที่ดี จึงอยากให้มีการพัฒนาต่อยอดเพื่อให้เป็นศูนย์ต้นแบบในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆ ซึ่งหัวใจสำคัญของการพัฒนาต่อยอดเพื่อให้เกิดความยั่งยืนนั้น ได้มองไปที่ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาศูนย์ในอนาคต เพราะว่าเมื่อศูนย์มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและอย่างยั่งยืนแล้ว ชุมชนก็ต้องเป็นผู้ที่เข้ามาดูแลศูนย์แห่งนี้ต่อไป

การดำเนินงานเรื่องศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาภายใต้การสนับสนุนของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ไม่ได้มีเฉพาะที่พุเตย แต่ยังมีโครงการดำเนินงานในอีก 3 พื้นที่ คือ ที่ป่าชุมชนบ้านร่องบอน จ. เชียงราย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายเป็นผู้รับผิดชอบ ที่ป่าโคกหินลาดหนองคู-นาตุน จ. มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นผู้รับผิดชอบ และที่

อุทยานแห่งชาติปางสีดา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์เป็นผู้รับผิดชอบ

ในเรื่องการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตย ได้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพเป็นหลัก โดยมีผู้รู้ท้องถิ่นคอยให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาแล้วรวบรวมข้อมูลมาจัดทำฐานข้อมูล ซึ่งอาจจะนำไปใช้ในเรื่องการอนุรักษ์และการจัดการพื้นที่ รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในอนาคต จากการสำรวจที่ผ่านมาทำให้ได้ข้อมูลในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในรอบฤดูกาลต่างๆ เชื้อข้อมูลนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากในการนำไปใช้เพื่อติดตามหรือเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมของพื้นที่พุเตยในระยะยาว ในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ที่แห้งแล้ง แต่พอมีการจัดตั้งเป็นศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาชุมชนก็ช่วยกันอนุรักษ์มากขึ้น ความหลากหลายทางชีวภาพและความสมบูรณ์ของธรรมชาติก็เริ่มกลับมา ที่สำคัญคือทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม

ประพจน์ ภูทองคำ : อาจารย์ปิยะพร อยู่ในแวดวงวิชาการก็จะมีความรู้อีกชุดหนึ่ง ชาวบ้านอยู่ในท้องถิ่นก็จะมีความรู้อีกชุดหนึ่ง เมื่อต้องทำงานร่วมกัน กระบวนการที่จะนำความรู้ทั้งสองชุดนี้มาผสมผสานในการทำวิจัยและพัฒนาศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตย มีวิธีการอย่างไร

ปิยะพร พัทธ์ตันสกุล : เวลาทำงานเก็บข้อมูลวิจัยในพื้นที่ก็จะเรียนรู้ร่วมกัน เช่น ในการสำรวจพรรณไม้ นักวิชาการรู้อะไรบ้าง ชาวบ้านรู้อะไรบ้าง หรือในกรณีที่ดินไม้บางต้น นักวิชาการเรียกชื่อแบบหนึ่ง ชาวบ้านเรียกชื่ออีกแบบ เราก็จะนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนความรู้กัน

ประพจน์ ภูทองคำ : จากการทำงานวิจัยในพื้นที่ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยร่วมกับครูและนักวิชาการ มีองค์ความรู้อะไรบ้างที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเกิด

จากการพัฒนาพร้อมกัน และนำมาคิดว่าได้ความรู้ใหม่
อะไรบ้างจากการทำงานที่ผ่านมา

บุญมา พันธุ์แสน : ส่วนใหญ่ผมจะรู้เรื่องสมุนไพรรและ
พรรณไม้ สิ่งที่ผมไม่รู้ในด้านวิชาการ ผมก็ได้เรียนรู้
จากอาจารย์ปิยะพร บางครั้งเรื่ององค์ความรู้ท้องถิ่น
ผมก็ไม่ได้รู้ไปทุกเรื่อง เรื่องที่ไม่รู้ผมก็จะถามหน้า
สมเกียรติ ซึ่งเป็นผู้รู้ท้องถิ่นที่พูดคุยอีกคนหนึ่ง สิ่ง
เหล่านี้มันเป็นรูปแบบของการเรียนรู้ร่วมกัน และใน
การทำงานของทีมงานก็จะเรียนรู้ร่วมกันแบบนี้มา
โดยตลอด

ประพจน์ ภูทองคำ : จากการร่วมทำงานวิจัยและพัฒนา
ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาที่เคยที่ผ่านมา อาจารย์สุนีย์มี
ข้อคิดเห็นและมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง

สุนีย์ ศรีชัย : แต่ก่อนคิดว่าตัวเองเหมือนเป็นกบอยู่ใน
กะลา แต่จากที่ได้เข้าร่วมทำงานวิจัยและพัฒนาศูนย์
สิ่งแวดล้อมศึกษาที่เคย ก็รู้สึกว่าได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ
ค่อนข้างมาก ทั้งความรู้เรื่องทรัพยากรและได้รู้จักกับ
ผู้คนหลากหลาย จากที่เคยอยู่แต่ในแวดวงครู และ
เวลาสอนนักเรียนก็สอนแต่สาระในตำราเรียน แต่พอ
ได้มาทำงานตรงนี้ได้มาศึกษาและเรียนรู้กับทีมงาน
รวมทั้งจากการที่ได้พานักเรียนไปเรียนรู้ในพื้นที่ศูนย์
ก็สังเกตเห็นว่านักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง
ค่อนข้างมาก นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน
เพราะไม่ได้เรียนเฉพาะในตำราหรือในห้องสี่เหลี่ยม
แคบๆ ถ้าบอกเด็กๆ ว่าพรุ่งนี้จะไปเรียนที่ศูนย์
นักเรียนก็จะตื่นเต้นมากและจะเตรียมพร้อมทุกอย่าง
ซึ่งโรงเรียนบ้านพุเตยโชคดีที่อยู่ใกล้ศูนย์ทำให้เข้าถึง
ง่าย ทั้งนี้ก็ต้องขอขอบคุณหน่วยงานต่างๆ ที่มองเห็น
ความสำคัญและให้การสนับสนุนในการพัฒนางาน
ส่วนนี้ ตอนนี้มีหลายโรงเรียนได้ติดต่อเข้ามาเพื่อขอ
ศึกษาดูงานซึ่งเราก็ยินดีต้อนรับ

ประพจน์ ภูทองคำ : ในบทบาทของครูซึ่งมีโรงเรียน
ตั้งอยู่ใกล้พื้นที่ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา ได้เข้ามามีส่วน
ร่วมในการดำเนินการอย่างไรบ้าง

สุนีย์ ศรีชัย : ก่อนที่ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
และหน่วยงานต่างๆ จะเข้ามา ดิจันและนำมาได้
ทำงานร่วมกันในโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่ง
เป็นโครงการเล็กๆ ของดิฉัน ที่ได้เชิญนำมา
ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้เรื่อง
ต่างๆ ให้เด็กได้เรียนรู้ และตอนนั้นก็ใช้เป็นผลงาน
ส่วนหนึ่งในการขอตำแหน่งอาจารย์ 3 ซึ่งตอนนั้นก็
ได้ตำแหน่งอาจารย์ 3 มาแล้ว ก่อนนี้ไม่คิดว่างานจะ
ขยายมากขนาดนี้ และจากการที่เด็กๆ ได้เรียนรู้จาก
นำมา เด็กจะบอกว่านำมาใจดีและอธิบายสิ่งต่าง ๆ
ให้เข้าใจได้ดี ซึ่งต่างจากดิฉันที่ค่อนข้างดูและสอน
แต่เรื่องวิชาการ การทำงานในตอนแรกก็ไม่ได้หวัง
ผลอะไรมาก แต่พอเจอ ศ.วิสุทธิ์ ใบไม้ ท่านแนะนำ
ให้จดบันทึกและเน้นสอนให้เด็กรู้จักจดบันทึก ซึ่ง
จากการที่ได้นำคำแนะนำของท่านไปใช้ ตอนนี้มี
ผลงานที่เกิดจากการจดบันทึกของเด็กเป็นจำนวนมาก
และตำแหน่งอาจารย์ 3 ที่ได้มาก็เป็นผลมาจาก
ตรงนี้ค่อนข้างมาก

ประพจน์ ภูทองคำ : นำมาคิดว่าได้อะไรบ้าง จากการ
เข้าร่วมวิจัยและพัฒนาศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาที่เคย

บุญมา พันธุ์แสน : สำหรับผมคิดว่าได้ค่อนข้างมาก ที่
สำคัญคือ เป็นโอกาสอันดีที่ผมได้ถ่ายทอดความรู้ที่
มีให้แก่ผู้อื่น และผมเองก็ได้เรียนรู้จากผู้อื่นด้วย แต่
ข้อเสีย คือ ผมไม่จดบันทึก ความรู้ต่างๆ ที่มีผมก็
บันทึกในความจำ ทั้งนี้เพราะผมจบแค่ ป.4 เขียน
หนังสือไม่ค่อยคล่อง ความรู้ต่างๆ ที่มีก็อาศัยการ
เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและอาศัยความจำ เดิมที
ผมมีอาชีพ ขับรถ ล้อ ทำ งาน ที่ จัง หวัด
ประจวบคีรีขันธ์ ในช่วงที่ขับรถล้อเมื่อมีเวลาว่าง
ก็มักจะเอาตำราสมุนไพรมาอ่านเพราะชอบศึกษาใน
เรื่องเหล่านี้ พออายุเริ่มมากขึ้นก็คิดจะกลับมาใช้
ชีวิตที่บ้านและทำประโยชน์ให้สังคม เมื่อได้เข้ามามี
ส่วนร่วมทำงานที่ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาทำให้
ผมได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้ที่มีและได้เรียนรู้จาก
ผู้อื่นก็ถือเป็นสิ่งที่ผมประทับใจมากที่สุด

ประพจน์ ภูทองคำ : อาจารย์ปิยะพรมีวิธีการดึงชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและร่วมถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ชาวบ้านมีได้อย่างไร

ปิยะพร พัทธ์ตันสกุล : ที่จริงแล้วชุมชนเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การถ่ายทอดความรู้สู่ลูกหลานเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว อย่างเช่นนำมาความรู้ต่างๆ ที่นำมามีล้วนมาจากการเรียนรู้ด้วยตัวเองและเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และนำมาที่มีความคิดที่อยากจะถ่ายทอดความรู้ที่ตัวเองมีให้แก่ลูกหลาน เพราะถ้าความรู้เหล่านี้ไม่ได้ถูกถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีก็อาจจะสูญหายไปได้ ตอนแรกก็คิดว่า จะทำอย่างไร ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านมีจะถูกจดบันทึกและถูกถ่ายทอดสู่ลูกหลาน ซึ่งพอมีโครงการศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาเข้ามาทำให้ได้ดำเนินการในส่วนนี้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

ที่ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยมีจุดแข็ง คือ มีผู้รู้ท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลานหรือท่านที่สนใจที่ไปเยี่ยมชมศูนย์ ซึ่งหากได้เดินป่ากับน้ำมาและน้ำเกียรติ จะรู้สึกเพลิดเพลินมากเพราะตลอดเส้นทางท่านทั้งสองจะสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติให้ฟังได้ตลอดเส้นทาง ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมาท่านทั้งสองก็ได้ทุ่มเทให้กับการทำงานมาโดยตลอด โดยไม่ได้มองเงินเป็นตัวตั้ง

ในช่วงแรกที่มีการพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติและสำรวจจุดศึกษาธรรมชาติ ทางทีมงานก็ได้ทุ่มเททำงานอยู่ประมาณ 2-3 เดือน เพราะพื้นที่ป่าพุเตยไม่มีแม้กระทั่งเส้นทางที่จะเดิน ทีมงานต้องช่วยกันบุกเบิกและตัดเส้นทางเดินใหม่ โดยให้ผ่านจุดศึกษาธรรมชาติต่างๆ ตามที่ได้สำรวจและกำหนดจุดไว้ ซึ่งเส้นทางเดินที่ทำมีความกว้างประมาณ 1 เมตร โดยการดำเนินงานที่ผ่านมาได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชุมชนเป็นอย่างดี

ประพจน์ ภูทองคำ : อยากให้อาจารย์ปิยะพรช่วยวิเคราะห์ว่าการที่อาจารย์สามารถดำเนินการสร้าง

ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุเตยได้นั้น เหตุผลของความสำเร็จเนื่องมาจากอะไร

ปิยะพร พัทธ์ตันสกุล : ความโดดเด่นของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพก็เป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จ แต่สำคัญที่สุด คือ คณะทำงาน เพราะถ้าคณะทำงานเข้มแข็งไม่ว่าจะมีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรเข้ามากระทบ ก็จะไม่สามารถทำให้ความตั้งใจของเราหายไปได้ ตลอดการทำงานที่ผ่านมามีคณะที่ทีมงานก็ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกันมาโดยตลอด ช่วงแรกในการทำงานตนเองก็สนใจในเรื่องของการเดินป่าศึกษาธรรมชาติอยู่แล้ว เพราะพอจะมีความรู้ในเรื่องป่าไม้ เวลาลงพื้นที่ได้พูดคุยกับนำมาและทีมงานบางคนก็มาจากท้องถิ่นที่ต่างกัน บางทีไปด้วยกันแต่เรียกชื่อพรรณไม้ต่างกัน เราก็ถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน และรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยไม่ได้แบ่งแยกว่าเป็นความรู้ของนักวิชาการหรือเป็นความรู้ของชาวบ้าน

ประพจน์ ภูทองคำ : การจัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาในชุมชนนั้น สอดรับและอยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชนหรือไม่

บุญมา พันธุ์แสน : ผมคิดว่าเป็นการสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เพราะชุมชนต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่าแห่งนี้ไว้อยู่แล้ว ถ้าไม่มีศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา พื้นที่แห่งนี้ก็จะเป็นเพียงป่าชุมชนที่มีการดูแลไม่เข้มงวดเท่าไร แต่พอจัดตั้งเป็นศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาชุมชนก็ให้ความสำคัญและช่วยกันดูแลมากขึ้น จนกลายเป็นพื้นที่หวงห้ามแต่ก่อนพื้นที่แห่งนี้มีการใช้ประโยชน์แบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา ชาวบ้านก็มักจะเข้ามาตัดไม้ เช่นไม้แดง เพื่อนำไปใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือนหรือนำไปขายข้างทาง แต่พอทำเป็นศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาชาวบ้านก็เริ่มเห็นความสำคัญ ถ้ารู้ว่ามีคนจะเข้าไปตัดไม้หรือเก็บของป่าก็จะรีบไปแจ้งผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยจัดการ ซึ่งตอนนี้ชาวบ้านหลายคนก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ประพจน์ ภูทองคำ : น้ามาคิดว่าเพราะเหตุใดชาวบ้านในพื้นที่พุกเตย จึงรู้สึกหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมากขึ้น

บุญมา พันธุ์แสน : ผมคิดว่าเนื่องจากในช่วงระยะเวลา 1-2 ปีที่ผ่านมา ซึ่งมีการจัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษา และมีการอนุรักษ์ดูแลพื้นที่ป่าแห่งนี้ทำให้ธรรมชาติเริ่มฟื้นคืน เมื่อธรรมชาติเริ่มฟื้นคืนชาวบ้านก็เริ่มมองเห็นและหันมาให้ความสำคัญมากขึ้น ก่อนหน้านี้พื้นที่ป่าพุกเตยเกือบจะถูกทำลายไปจนหมดแต่ปัจจุบันเมื่อป่าเริ่มฟื้นคืนก็จะเห็นกล้วยไม้กล้วยเล็ก ๆ เช่น เอื้องดอกมะขาม เกิดมากขึ้นลำต้นของต้นไม้ เช่น ต้นเต็ง รัง และไม้แดง นอกจากนี้ยังมีกล้วยไม้สวยงามที่เหลือให้เห็นจำนวนน้อยมาก คือ กล้วยไม้ตอดิเล (ชื่อภาษาพม่า) ตอนนี้อยู่เพียงต้นเดียว ซึ่งผมก็เฝ้าดูแลอยู่กลัวคนไปทำลาย

ประพจน์ ภูทองคำ : ภาคธุรกิจที่อยู่ใกล้ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุกเตย ได้เข้ามาช่วยเหลือหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตรงนี้อย่างไรบ้าง

สุหทัย ศรีชัย : ภาคธุรกิจที่อยู่ใกล้ก็จะมีโฮมพุกเตย ซึ่งมีเจ้าของ คือ คุณพ่อคณิต สุวรรณโชติ ทางที่จะเข้าสู่ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุกเตยนั้นเป็นทางส่วนบุคคลซึ่งเป็นของโฮมพุกเตย ท่านก็ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีอนุญาตให้ใช้เส้นทาง และในเรื่องที่พื้กปกติโฮมพุกเตยจะไม่รับลูกค้าชาวจรหรือต่างจังหวัด แต่ท่านก็บอกว่าถ้าเป็นคนจากศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุกเตยท่านก็ยินดีต้อนรับและลดราคาที่พักให้

ประพจน์ ภูทองคำ : ภาคธุรกิจที่อยู่ใกล้พื้นที่และมีส่วนร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาพุกเตย เห็นความสำคัญของงานนี้อย่างไรบ้าง

ปิยะพร พิทักษ์ตันสกุล : เจ้าของโฮมพุกเตย คือ คุณพ่อคณิต สุวรรณโชติ ท่านเห็นความสำคัญในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมานานแล้ว ถ้าใครเคยไปพักที่โฮมพุกเตยจะเห็นว่าบรรยากาศรอบ ๆ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้มาก และจะเห็นว่ามีการ

การตัดป่าซื้อพรรณไม้ต่าง ๆ ไว้เพื่อให้ผู้ที่มาพักได้เรียนรู้ศึกษาธรรมชาติไปด้วย ช่วงเริ่มต้นของการดำเนินงานในโครงการนี้ ก็ได้ไปเรียนปรึกษาท่านและขอความร่วมมือในเรื่องการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพราะพื้นที่ศูนย์และเส้นทางที่เข้าถึงศูนย์เป็นเส้นทางส่วนบุคคลซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่โฮมพุกเตย ซึ่งท่านก็ให้ความร่วมมือด้วยดี และยินดีช่วยเหลือทุกเรื่อง

ประพจน์ ภูทองคำ : จากการดำเนินงานที่ผ่านมา อาจารย์สุหทัยรู้สึกภูมิใจอะไรมากที่สุด

สุหทัย ศรีชัย : ภูมิใจที่ได้ทำงานร่วมกับทีมงาน ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้เป็นอย่างดี และทำให้ตัวเองเข้าใจเรื่องงานวิจัยมากขึ้น ซึ่งที่จริงแล้วพวกเราทุกคนต่างก็ทำงานวิจัยมาโดยตลอดเพราะสิ่งต่าง ๆ ที่เราทำในวิถีชีวิตก็ถือเป็นการวิจัยซึ่งเรียนรู้ด้วยประสบการณ์และการปฏิบัติจริง ตอนนี้อยู่ศึกษาการทำวิจัยไม่ใช่เรื่องยาก ขนาดดิฉันเป็นครูและไม่ได้เรียนจบด้านการทำวิจัย รวมทั้งไม่ได้เรียนจบทางด้านวิทยาศาสตร์ แต่เรียนจบทางด้านสังคมศาสตร์ แต่ก็เรียนจบทางด้านวิทยาศาสตร์ แต่ก็เรียนจบทางด้านวิทยาศาสตร์ ทำให้คิดว่าจริงๆ แล้วคนเรานั้นอยู่กับการเรียนรู้ การทำงานที่ผ่านมาก็ทำให้ตัวเองเกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เช่น เห็นคุณค่าของการเรียนรู้จากธรรมชาติมากขึ้น ได้ความรู้ในเรื่องต่างๆ มากขึ้น ทำให้รู้และเข้าใจคนมากขึ้น เด็ก ๆ ที่ไปเรียนรู้ในพื้นที่ศูนย์นอกจากจะได้ความรู้แล้วยังทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้เรื่องความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะเวลาเดินป่าจะดูได้ว่าในระหว่างที่เดินป่าเด็ก ๆ ได้ช่วยเหลืออะไรกันบ้าง บางคนเห็นเราเดินเหนื่อยหอบ ก็จะมาถามว่า คุณครูหนูช่วยดึงไหม ช่วยถือของไหม นี่ก็เป็นผลพลอยได้อีกอย่างหนึ่งจากการเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติ

ประพจน์ ภูทองคำ : จากการดำเนินงานที่ผ่านมา น้ามาภูมิใจอะไรมากที่สุด

บุญมา พันธุ์แสน : จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ผมรู้สึกภาคภูมิใจหลายอย่าง ทั้งภูมิใจในทีมงานและภูมิใจที่ได้รับความรู้เพิ่ม และสิ่งที่ภูมิใจมากที่สุด คือ การได้เห็นธรรมชาติของพื้นที่ป่าที่เคยฟื้นคืนมา เพราะเดิมทีป่าที่เคยเคยเป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีปฐราชินีและมีจงโคร่งหรือหมาน้ำซึ่งมีลักษณะคล้ายค่างคกแต่มีเสียงร้องคล้ายหมาเห่าอาศัยอยู่ในผืนป่าแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ต่อมาพื้นที่ป่าแห่งนี้มีการใช้ประโยชน์จากชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น เช่น ชาวบ้านเข้ามาตัดไม้หรือเก็บของป่าไปขาย เป็นต้น ทำให้พื้นที่ป่าที่เคยโดนทำลายและขาดความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ปฐราชินีและจงโคร่งหายไปด้วย

แต่เมื่อเริ่มมีการจัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาและเริ่มมีอนุรักษ์ธรรมชาติในพื้นที่ป่าแห่งนี้ จงโคร่งก็เริ่มกลับมา ซึ่งเท่าที่ผมสำรวจพบจงโคร่ง 6 ตัว และยังพบหึ่งห้อย และสิ่งที่ภูมิใจมากที่สุด คือ พบว่าปฐราชินีเริ่มกลับคืนมา ซึ่งปฐราชินีเป็นปูสวยงามที่ค่อนข้างหายาก มักชอบอาศัยอยู่บริเวณริมขอบน้ำที่ไม่ชื้นแฉะมากนัก ผมเคยสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2546 ไม่พบเลยสักตัว แต่ตอนนี้ผมสำรวจพบหนึ่งตัว ซึ่งอาจารย์สุณีย์ ก็ได้ถ่ายรูปเก็บไว้ ผมเป็นห่วงว่ามันจะอยู่รอดหรือเปล่า เพราะพบเพียงแค่ตัวเดียว ผมเป็นคนที่ชอบอยู่ป่าเพราะฉะนั้นถ้ามีเวลาว่างผมจะชอบเข้าป่าเพื่อไปสำรวจและฟังเสียงต่างๆ ในธรรมชาติ โดยมีอุปกรณ์คู่ใจ คือ ไฟฉาย มีด และด้วยการที่เข้าป่าบ่อยๆ จึงทำให้รู้ถึงความเป็นไปของธรรมชาติค่อนข้างมาก

ประพจน์ ภูทองคำ : ความถี่ของการเข้าไปดำเนินงานในพื้นที่มีมากน้อยแค่ไหน

ปิยะพร พิทักษ์ตันสกุล : ในช่วงปีแรกซึ่งเป็นช่วงของการสำรวจพื้นที่เพื่อจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติและสำรวจจุดศึกษาธรรมชาติ ก็จะลงพื้นที่เกือบทุกอาทิตย์ อาทิตย์ละประมาณ 2-3 วัน ซึ่งการดำเนินในช่วงนั้นใช้เวลาประมาณ 2-3 เดือน พอช่วงหลังเมื่อโครงการเริ่มพัฒนาเป็นรูปเป็นร่างแล้ว ก็จะเน้นเรื่อง

การทำเอกสาร เช่น การออกแบบคู่มือและการจัดทำรายงานต่างๆ ก็ทำให้มีโอกาสเข้าพื้นที่น้อยลง แต่ก็ไม่ได้ทิ้งห่างเพราะว่าจะมีเจ้าหน้าที่ของโครงการคอยลงพื้นที่เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวต่างๆ อยู่เป็นประจำ

ประพจน์ ภูทองคำ : อนาคตของศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาปุเตยจะเป็นอย่างไรบ้าง

ปิยะพร พิทักษ์ตันสกุล : ปัจจุบันศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาปุเตยอยู่ภายใต้การกำกับของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ซึ่งอธิการบดีท่านก็เห็นความสำคัญในการพัฒนาศูนย์แห่งนี้เพื่อจะให้เป็นศูนย์ที่สามารถจะให้บริการชุมชนท้องถิ่นและเป็นพื้นที่วิจัยของคณาจารย์และนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ซึ่งตอนนี้ก็มีคณาจารย์และนักศึกษาลงมาทำวิจัยในพื้นที่บ้างแล้ว รวมทั้งจะพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้ เป็นแหล่งศึกษาดูงาน และเป็นแหล่งทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากการดำเนินงานที่ผ่านมาที่มีงานที่เป็นรูปธรรมให้เห็นมากขึ้น แม้ว่าผลงานที่ออกมาไม่ได้สมบูรณ์เต็ม 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ความตั้งใจในการดำเนินงานนั้นมีเกิน 100 ตอนนี้ทั้งอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และโครงการ BRT ต่างก็มองเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนในการพัฒนาศูนย์แห่งนี้อย่างต่อเนื่อง ■